

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2340>

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel DEMİREL

Başkent Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Ankara / TÜRKİYE

Citation: Demirel, Y. (2021). Baba yokluğunun ergenler üzerindeki olumsuz etkileri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(66), 413-424.

BABA YOKLUĞUNUN ERGENLER ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

ÖZET

Baba yokluğu, babanın ölüm, boşanma ya da diğer nedenlerle aile ikametinde bulunmadığı veya fiziksel olarak bulunduğu halde ilgisizlik, ihmal, hastalık gibi nedenlerle çocuk için duygusal olarak var olmadığı durumları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, baba yokluğunun ergenler üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanarak bu etkilerin azaltılmasına yönelik çalışmalara katkı sağlamaktır. Bu amaçla yapılan literatür taramasında baba yokluğu, ölüm nedeniyle oluşan baba kaybı hariç tutularak, bir ergenin yaşamının bir kısmında veya tamamında biyolojik babası ile birlikte aynı evde bulunmaması anlamında ele alınmış ve baba yokluğunun yol açtığı olumsuz sonuçlara odaklanan literatür incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, babaları olmadan yetişen çocukların bazılarının terk edildikleri algısı nedeniyle güven sorunu yaşadıklarını, daha yüksek bir öfke duygusu ile davranabildiklerini, ergenliğe ve genç erişkinliğe doğru bu sorunların yasa dışı maddelerin kullanımı da dahil olmak üzere suç işleme potansiyelini artırdığını ortaya koymuştur. Bazı araştırmalar, baba yokluğunun çocuğun akademik performansı üzerinde olumsuz etkisinin olduğunu ve okulu bırakma olasılığını yükselttiğini gösterirken, aynı zamanda kaygı ve depresyon gibi duygusal sorunların yanı sıra intihar veya kendine zarar verme davranışlarını da artırdığını göstermiştir. Sonuç olarak, baba yokluğu yaşayan ergenlerin babaları ile birlikte yaşayanlara göre daha yüksek oranda sorunlar yaşadıklarını öne süren geniş bir araştırma tabanı bulunmaktadır. Bu bağlamda sorunun çözümüne yönelik olarak anne ve babaların, öğretmenlerin birlikte hareket etmeleri ve özellikle okul psikolojik danışmanlarının bireysel ve grupla psikolojik danışma çalışmalarını aileleri de içine alacak biçimde genişletmeleri önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Baba yokluğu, tek ebeveynli aile, baba yokluğunun etkileri, ergenlerde babasızlık

NEGATIVE EFFECTS OF ABSENCE OF FATHER ON ADOLESCENTS

ABSTRACT

The absence of a father is used to describe situations where the father is not residing in the family due to death, divorce or other reasons, or is physically present but does not exist emotionally for the child due to indifference, neglect, illness. The aim of this study is to focus on the negative effects of the absence of fathers on adolescents and contribute to the studies aimed at reducing these effects. In the literature review conducted for this purpose, the absence of a father was discussed in the sense that an adolescent was not staying at the same house with his biological father for some or all of his life, except for the loss of the father due to death. The literature focusing on the negative consequences of the absence of a father was examined. Studies showing the negative consequences of father absence show that some children who grow up without their fathers have trust problems because of the perception that they are abandoned. These children can behave with a higher sense of anger, and these problems towards puberty, youthful adulthood, increase the potential for crimes, including the use of illegal substances. Some studies have shown that the absence of a father has a negative impact on the child's academic performance and increases the likelihood of dropping out of school, but also increases suicidal or self-injurious behavior as well as emotional problems such as anxiety and depression. The information obtained has shown that children who grow up without their fathers experience more problems. In this context, it is recommended that parents and teachers act together in order to solve the problem, and especially school counselors should expand their individual and group counseling activities to include families.

Keywords: Absence of father, single-parent family, effects of an absence of a father, adolescent fatherlessness

1. GİRİŞ

Baba yokluğu; çocuğun biyolojik babası olmadan büyüdüğü bir duruma atıfta bulunmak için kullanılan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, babayla annenin ayrıldığı veya başından beri birlikte yaşamadığı bir durumu tanımlayabileceği gibi (Boothroyd ve Perrett, 2006) babanın çeşitli nedenlerle aile içinde var olmadığı durumları da tanımlayabilir. Bu durumlar; ölüm nedeniyle baba kaybı, hapsedilme, boşanma veya aile anlaşmazlığı ya da çalışma hayatı nedeniyle babanın başka bir yerde ikamet etmesi (Mancini, 2010) veya fiziksel olarak aynı ikametgâhta bulunmasına rağmen çocuğa karşı

ilgisizlik ya da ihmal nedeniyle duygusal olarak var olmamasıdır (Spruijt, DeGoede ve Vandervalk, 2001).

Nock ve Einolf'a (2008) göre, babanın olmaması, fiziksel, duygusal veya finansal olarak erkek ebeveynin yokluğu olarak kavramsallaştırılır. Baba yokluğu, babanın çocuğun temel fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayamadığı, çocuklarının yaşamları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmadığı, çocukların yetiştirilmesiyle ilgilenmediği ve bir bütün olarak aileye duygusal bir değer katmadığı durumlar olarak da ele alınmaktadır (Kevorkian, 2010; Makusha, 2013; Thompson, 2014). Bazı durumlarda ise baba yokluğu, biyolojik babanın çocukla temasının bulunmaması veya çocuk tarafından tanınmaması ya da çocuğun fiziksel olarak ulaşamayacağı bir babasının olması ve son olarak da ölüm nedeniyle babanın olmamasını içerir (Langa, 2014). Ancak bazı araştırmalar baba yokluğunun ölen bir babaya atıfta bulunmadığını göstermektedir. Bu sonuç, bir ebeveynin ölümünün psikososyal bir durum olarak görülmesi (Boothroyd ve Perrett, 2008) veya babanın ölüm nedeniyle kaybedilmesinin genellikle çocuğun ölen babaya yönelik olumlu duygular içinde olması ve babaya bağlılık duymasıyla (Spruijt, DeGoede ve Vandervalk, 2001) ilgili olabileceği ifade edilmektedir.

Tanımlardaki bu belirsizlik nedeniyle baba yokluğunun hangi koşullarda oluştuğunu dikkate almadan araştırma bulgularını yorumlamak bazı zorluklara neden olabilir. Örneğin, bir babanın ölümü ile yaşanan baba yokluğu ile boşanmadan kaynaklanan baba yokluğu, bir ergenin psikolojik iyiliği üzerinde farklı sonuçlar doğurabileceği gibi evden uzakta çalışan bir baba ile aile anlaşmazlığı veya ebeveyn boşanması nedeniyle baba yokluğunun etkileri de farklılık gösterebilir.

Bu çalışmada, baba yokluğu; boşanma veya babanın çocuğu ret etmesi, çocuktan haberdar olmaması gibi çeşitli nedenlerle çocuk tarafından tanınmadığı, babanın aile evinde ikamet etmediği, bir ergenin yaşamının bir kısmında veya tamamında biyolojik babası ile birlikte aynı evde bulunmaması anlamında ele alınmış ve babanın ölüm nedeniyle kaybı çalışmaya dahil edilmemiştir. Literatür taramasında arama terimleri; ergenlerde baba yokluğu, baba yokluğunun etkileri, babasızlık olarak belirlenmiştir.

1.1. Araştırma Etiği

Bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiş ve çalışmanın özgünlüğüne dikkat edilmiştir. Yararlanılan kaynaklar metin içinde ve kaynakça başlığı altında eksiksiz olarak verilmiştir. Çalışmanın alanyazında yer alan çalışmalarla benzerliği (intihal raporu) üniversitenin web sitesinden ulaşılabilen iThenticate programıyla yapılmış ve benzerlik oranı %4 olarak belirlenmiştir.

2. BABANIN ÇOCUKLAR İÇİN ÖNEMİ

Bir baba ve çocuk ilişkisi, çocuğun hayatındaki en önemli ve en etkili ilişkilerden biri olabilecek kadar benzersiz bir bağ oluşturur (Mackey, 2001). Bu özel ilişki, çocukluk gelişimini şekillendirebileceği gibi değerleri de etkileyebilir, olumlu veya olumsuz psikolojik iyilik halini öngörebilir. Literatürde babalara yeterince ilgi gösterilmemesinin ve annenin etkisinin ezici bir şekilde kabul edilmesinin, anne sevgisinin baba sevgisinden daha önemli olduğu şeklindeki genel toplumsal görüşle ilgili olduğu ile sürülmektedir. Bu görüş, büyük ölçüde geleneksel cinsiyet rolleri ve kimliğinden kaynaklanmakta ve anneler çocuk yetiştirmede ana ebeveyn figürü olarak görülmektedir (Rohner ve Veneziano, 2001). Oysa babalar, bir çocuğun hayatının her yönünü etkileyebilecek kadar çocuk için önemlidirler. Çocukların hayatında anneler kadar baba figürleri de özel bir rol oynamaktadır. Baba, çocuğun yetiştirilmesinde yer alarak, onun dış çevreden korunması ve güvenlik duygusu yaşamasını sağlamaktadır (Mabusela, 2014). Güçlü kanıtlar babasızlığın çocukların yaşamlarında derin olumsuz sonuçları olduğunu göstermektedir (Floyd ve Morman, 2003; Jones, Kramer, Armitage ve Williams, 2003).

Babanın, çocuğunun sevgi, hayranlık ve kimlik konularındaki erken objesi olma, çocuğuyla fiziksel temas yoluyla ilişki kurma, güçlü ve her şeyin üstesinden gelebilen kahraman olma gibi rolleri bulunmaktadır (Burlingham, 1973). Ayrıca, baba; şefkat göstererek, ilgilenerek, koruyarak, örnek olarak, rehberlik ederek ve evin geçimini sağlayarak çocuğun psikolojik sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Baba-çocuk ilişkisi, çocuklara erkek rol modeli, disiplin ve süpervizyon sağlayabilir, finansal ve fiziksel refahlarına katkıda bulunabilir (Flouri ve Buchanan, 2003).

Babalar, çocukların gelişimi ve zihinsel sağlığı üzerinde çocuklarla doğrudan etkileşimlerinin yanı sıra eşlerine araçsal veya duygusal destek sağlama yoluyla dolaylı katkılarıyla da etki gösterirler. Örneğin,

anneye duygusal destek kaynağı olarak bir babanın işlevi, anne-çocuk ilişkisinin kalitesini artırma eğilimindedir ve bu destek, çocukların olumlu yönde uyumunu kolaylaştırır. Tersine olarak babalar anneye destek vermediğinde ve evlilik çatışması yüksek olduğunda çocuklar acı çekebilmektedir (Cummings, Goeke-Morey ve Raymond, 2004).

Baba, ergenle birlikte aynı evde yaşadığında ergen davranışının daha iyi olduğu, evde ikamet etmeyen bir babanın katılımının ise babası olmayan ergenlere göre daha iyi davranış sonuçları verdiği belirtilmiştir. Yerleşik bir babanın çocuğun hayatına katılımı, yerleşik olmayan bir babanın katılımından daha faydalıyken, yerleşik olmayan bir babanın aileye katılımı, hiç katılmamaktan daha iyi sonuçlar vermektedir. Babanın evde kalmadığı durumlarda bile çocuklarıyla işlevsel bir ilişkiye sahip olması gerektiği ileri sürülmüştür (Thomas, Krampe ve Newton, 2008). Bu sonuçlar, daha yüksek düzeyde refah ve olumlu çocuk davranışlarıyla da ilişkilidir (Choi ve Jackson, 2011; Mitchell, Booth ve King, 2009).

3. BABA YOKLUĞUNUN ÇOCUKLARDA YOL AÇTIĞI SORUNLAR

Baba yokluğunun çocukların yaşamları üzerinde olumsuz etkisinin olduğu araştırmalarla ortaya konulmuştur (Kimani ve Kombo, 2010). Aile hayatındaki büyük bir aksaklık, çocuklar için ciddi sonuçlar doğurabilir. Bu aksaklıklardan özellikle önemli olanlardan biri, babanın evden kalıcı olarak ayrılmasıdır. Freud,1900'de baba kaybının, bir kişinin yaşayabileceği en büyük kayıp olduğunu yazmıştır. Baba yokluğunun etkilerine dair en eski psikanalitik yazılardan bazıları, Anna Freud ve Dorothy Burlingham'ın 2. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin Hampstead Fidanlıklarında yaptığı gözlemsel çalışmalarından ortaya çıkmıştır. Fantezide ebeveynlerin, özellikle de babanın zihinsel görüntülerinin "çocuğun geçmişindeki gerçek ebeveynle karşılaştırıldığında büyük değişikliklere uğradığını" gözlemlemişlerdir. Bu fantezilerin babayla ilişkili olarak geliştiği, ancak doğrudan babanın etkisinden kaynaklanmadığı kaydedilmiş ve fantezide baba imgelerinin her zamankinden daha iyi, daha büyük, daha zengin, daha cömert ve daha hoşgörülü görüldükleri ifade edilmiştir (Freud ve Burlingham, 1943). Araştırmalar, babası olmayan çocukların, araştırılan hemen her düzeyde dezavantajlı olduklarını göstermektedir. Çocukluğun farklı aşamalarında bir babanın kaybı, özellikle akıl sağlığı ve genel refah alanlarında çok kapsamlı etkilere sahip olabilir. Babanın yokluğu depresyonla, olumsuz sosyal-duygusal gelişimle ve dışsallaştırma davranışında artışla bağlantılıdır. Babanın yokluğu, eğitime erişim üzerinde de olumsuz bir etkiye sahiptir ve davranış problemlerine ve otorite figürlerinde sorunlara yol açabilir (O'Dwyer,2017).

3.1. Davranış Sorunları

Baba bulunmayan evlerde yetişen ergenlerin alkol ve uyuşturucu kullanımı, suçluluk ve davranışsal ya da psikiyatrik sorunlar için baba katılımı ile içselleştirme arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda ergenlerde dışsallaştırma davranışı görülmüştür (Booth, Scott ve King, 2010; DeBell, 2008). Bir başka çalışmada dışsallaştırma davranışı saldırganlık ve antisosyal davranış ve içselleştirici davranış dâhil depresyon, kaygı ve benlik saygısı açısından önemli farklılıklar bulunmuştur (Carlson, 2006). Babası olmayan erkek çocukları, iki ebeveynli bir evde yaşayan erkeklerden daha fazla antisosyal davranışlar göstermektedir (Apel ve Kaukinen, 2006).

Düşük ebeveyn katılımı ve babadan ayrı evde yaşamak, ergenlerde şiddet davranışıyla ilişkili risk faktörleri olarak tanımlanmıştır (Caldwell, Rafferty, Reischl, DeLoney ve Brooks, 2010). Yerleşik olmayan bir babayla yakın bir ilişkisi olmadığını belirten ergenler, diğer ergenlere göre daha fazla dışsallaştırma ve içselleştirme sorunları ve daha kötü performans göstermiştir (King ve Sobolewski, 2006). Ergenler, yerleşik babalarla yakın ilişkiler kurduklarında genel olarak daha iyi bir refaha sahip olma eğilimindedirler (Booth, Scott ve King, 2010).

Ergenlerle yapılan bir çalışmaya göre, bir erkek aradığı sevgi ve şefkati alamadığında, ailesinden kopabilir ve ev dışındaki olumsuz etkilere duyarlı hale gelebilir. Ergen erkekler, dış etkilere karşı savunmasız hale gelebilir ve uyuşturucu, suç veya çetelere karışan erkeklerle bağ kurmaya çalışabilir (Demuth ve Brown, 2004).

Ebeveyn-çocuk bağlanmasının, suç işleme davranışını ebeveyn katılımı ve denetim gibi doğrudan kontrollerden daha fazla etkilediğini bulunmuştur. Bir ebeveynin psikolojik ve duygusal olarak mevcudiyeti, fiziksel bir mevcudiyetten daha büyük bir etkiye sahiptir. Baba-çocuk ilişkisi yoluyla

sağlanan sağlıklı veya güvenli bağlanma, bir çocuğun kendi kendini kontrol etme, empati geliştirme ve sergileme becerisini etkilemektedir. Güvensiz bağlanma, daha düşük seviyelerde kendi kendine denetim ve artan şiddet davranışına neden olabilmektedir (Sylvester, 2010).

Aile yapısında babalık davranışının olmaması çocuk suçluluğunun belirleyicisi olarak görülmektedir. Bir çocuğun biyolojik babasıyla etkileşime girme olasılığı ne kadar fazla olursa, bir suç işlemesi veya çocuk adalet sistemi ile iletişim kurması o kadar düşüktür (Coley ve Medeiros, 2007). Hiçbir zaman onlarla yaşayan bir babası olmayan gençler, en yüksek hapsedilme oranlarına sahiptir (Harper ve McLanahan, 2004). Ayrıca, babası olmayan evlerden gelen çocuklar, genç yaşlarda yasadışı maddelerin kullanılması konusunda daha büyük risk altındadırlar (Bronte-Tinkew, Jacinta, Moore, Capps ve Zaff, 2006). Çete üyelerinin yüksek bir yüzdesi, baba bulunmayan evlerden gelmektedir ve bu durum muhtemelen ait olma hissine olan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Bir gruba ait olma duygusunu kazanmak, tüm bireyler için önemli bir unsurdur. Çeteler yoluyla gençler bir topluluğa kabul duygusu bulurlar. Ek olarak, çete lideri çoğu zaman üyelerini sonraki davranışlarını modellemeye yönlendiren baba rolünü doldurabilmektedir (Leving, 2009). Çocuğun hayatında bir babaya sahip olmak, çocuğun çeteye katılma olasılığını büyük ölçüde azaltmaktadır. Baba bulunmayan evlerde yaşayan çocukların da hırsızlık yapma ve kronik dükkân hırsızlığına daha fazla olabileceği belirtilmiştir (Manning ve Lamb, 2003).

Babanın bulunmadığı bir evde yetişen çocuklar, alkol ve diğer uyuşturucuları kötüye kullanma konusunda daha büyük risk altındadır (Hoffmann, 2002). Bir çalışmada, araştırmacılar baba yokluğunun Afrikalı Amerikan erkekler üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bulgular, babası olmayan bir evden gelen erkeklerin, babanın bulunduğu bir evden gelen erkeklerden daha fazla uyuşturucu kullanma olasılıklarının olduğunu göstermiştir. Bu nedenle bir babanın aileye katılımının çocuk ve ergen madde kullanımına karşı koruyucu bir faktör olabileceği ileri sürülmüştür (Mandara ve Murray, 2006). Araştırmalar babasız evlerde büyüyen ergenlerin alkol ve uyuşturucu kullanımı, suçluluk ve davranışsal veya psikiyatrik sorunlar açısından risk altında olduğunu göstermektedir (Booth, Scott ve King, 2010; DeBell, 2008). Bir başka çalışmada, evli biyolojik ebeveynlerle yaşayan ergenlerin ve farklı aile yapılarındaki ergenlerin davranışları arasında önemli farklılıklar olduğu, evlenmemiş annelerden doğan ergenlerin, incelenen tüm davranış çıktılarında en yüksek davranış sorunu yaşayan aile yapıları arasında yer aldığı ortaya konulmuştur. Çalışmada ayrıca baba katılımının ergen davranışını olumlu etkilediği, baba yokluğunun ise ergen davranışını olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır (Carlson, 2006).

Yapılan çalışmalarda annesi evli olmayan evlilik dışında doğan ergenlerin, en büyük davranış problemlerine sahip oldukları bulunmuştur. Bu grubun; saldırganlık, depresyon ve düşük benlik saygısı sonuçlarında da önemli ölçüde daha yüksek puan aldıkları belirtilmiştir (Carlson, McLanahan ve Brooks-Gunn, 2008). Bekar anneleriyle birlikte yaşama, ergenlerde madde bağımlılığı ve şiddet davranışıyla ilişkili risk faktörleri olarak tanımlanmıştır (Caldwell, Rafferty, Reisch, DeLoney ve Brooks, 2010). Ayrıca baba figürü olmadan büyüyen erkek çocukların, baba figürü olan veya iki ebeveynli evlerde büyüyen akranlarından daha fazla antisosyal davranış sergiledikleri ortaya konulmuştur (Apel ve Kaukinen, 2006; Eitle, 2006).

Afrikalı Amerikalı erkeklerde babanın yokluğu ve uyuşturucu kullanımı üzerine yapılan bir çalışmada, baba yokluğunun madde bağımlılığının ana belirleyicisi olduğu, babası olmayan ergen erkeklerin, babaları olan ergen erkeklerle göre sigara, marihuana ve alkol kullanma olasılığının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ergenlerin yerleşik bir babaya yakın olmadıklarını bildirdiklerinde bile yerleşik olmayan babalara yakın olmayan ergenlere göre daha az madde kullandıkları gösterilmiştir. Buna göre bulgular, evde bir babanın bulunmasının, ilişkinin niteliğine bakılmaksızın ergenin madde kullanma kararını etkilediğini göstermektedir. Ayrıca yerleşik babalarla ilişkileri zayıf olan ergenlerin, yerleşik olmayan bir babayla uzak ilişkileri olanlara göre hem akademik hem davranışsal olarak daha iyi performans gösterdiğini kabul etmektedir. Araştırma, yerleşik olmayan babalarına yakın olan ergenlerin, yerleşik babalarına yakın olmayan ergenlere göre daha yüksek benlik saygısı, daha az suçluluk ve daha az depresif belirtiye sahip olduklarını da ortaya koymuştur (Booth, Scott ve King, 2010).

Aynı evde ikamet etmeyen babaların çocuklarını izlemesi, onların saldırgan davranışlarında azalma olmasına katkı sağlamaktadır (Caldwell, Rafferty, Reisch, DeLoney ve Brooks, 2010). Yerleşik olmayan baba katılımı adolesan suçluluğuyla olumsuz ilişkilidir, yerleşik olmayan baba katılımı

artıkça, ergen suçluluğu azalmaktadır (Choi ve Jackson, 2011). Baba katılımı ile ergen davranışı arasında çift yönlü bir ilişki tespit edilmiş ve zamanla yerleşik olmayan bir babanın katılımının ergen suçluluğundaki düşüşleri etkilediği bulunmuştur (Coley ve Medeiros, 2007).

Ergenlerde baba katılımı ile içselleştirme ve dışsallaştırma davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada dışsallaştırma davranışı saldırganlık ve antisosyal davranışı, içselleştirme davranışı ise depresyon, kaygı ve benlik saygısını içermektedir. Çalışma, baba katılımının, ergenlerin içselleştirme veya dışsallaştırma davranışları sergileme olasılığını azalttığını ortaya koymuştur (Carlson, 2006),

King ve Sobolewski (2006), ana-çocuk ilişkisinin zayıf olduğu durumlarda bile ikamet etmeyen bir babayla güçlü bir baba-çocuk ilişkisinin çocuğu okulda daha az eyleme geçme davranışı göstermesi için etkileyebileceğini bulmuştur. Ergenler, hem yerleşik bir anne hem de yerleşik olmayan bir babayla zayıf ilişkileri olduğunda uyumsuz davranış açısından daha yüksek risk altındadır.

Çoğu durumda okul davranışı, bir çocuğun ev hayatının doğrudan bir yansımasıdır. Babanın yokluğuyla ilgili bir çalışmada (Booth, Scott ve King, 2010) babanın varlığı ve katılımı ile okul davranışı arasında bir bağlantı olduğu bulunmuştur. Araştırmalar, babanın yokluğu gibi aile sorunlarının birçok çocuk için okul davranışını etkileme eğiliminde olduğunu gösterirken babalarının bulunmadığı hanelerde yaşayan ergenlerin okulda akademik sorunların yanı sıra suçluluk, şiddet içeren davranışlarının ve madde bağımlılığı riskinin arttığını göstermektedir. Diğer yandan biyolojik babalarıyla ilişkileri olan çocukların, biyolojik babalarıyla ilişkisi olmayanlara göre okulda daha iyi performans gösterdikleri ortaya konulmuştur (Booth, Scott ve King, 2010; Hofferth, Forry ve Peters, 2008). Bu bulgular, evdeki bir babanın ergenlik dönemindeki çıktılar üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Babası olmayan evlerde büyüyen çocukların, evde babası olan çocuklardan daha sık psikososyal sorunlar yaşadıklarını öne süren önemli bir araştırma tabanı bulunmaktadır. Bu sorunların ergenlik ve yetişkinliğe kadar uzandığı, artan madde kullanımı, depresyon, intihar, kötü okul performansı ve ceza adaleti sistemiyle temas riskinde artış içerdiği bulunmuştur (Allen ve Daly, 2007).

Babasız bir evden gelmenin, kaygı ve depresyon gibi duygusal sorunlara ilaveler yapabileceği ifade edilmektedir. Babasız çocuklar, babaları olan diğer çocuklardan daha az değerli olduklarını düşünmeye başlayabilir ve babalarının onları neden terk ettiğini merak edebilirler. Bu aynı zamanda intihar veya kendine zarar verme davranışı riskinin artmasına neden olabilir. Ayrıca, bir baba ile büyümeyen çocukların saldırgan olma ve diğer dışsallaştırıcı sorunlar sergileme olasılıklarının daha yüksek olarak değerlendirildiği belirtilmektedir (Osborne ve McLanahan, 2007).

3.2. Duygusal Sorunlar

Önemli bir literatür, baba yoksunluğu ile ergenlik döneminde depresif belirtiler ve suçluluk içeren bir dizi olumsuz sonuç arasındaki bağlantıları belgelemiştir (D'Onofrio ve diğerleri, 2005). Ergenlerde baba eksikliğinin depresyon üzerindeki etkisini görmeyi amaçlayan bir çalışmada Ranchi kasabasının farklı okullarından 16- 18 yaşları arasında babası olan ve babası olmayan her bir gruptan 40'ar olmak üzere toplamda 80 öğrenciye Beck Depresyon Envanteri uygulanmıştır. Elde edilen veriler, baba bulunmayan ergenlerde depresyon seviyesinin babanın olduğu gruba göre anlamlı düzeyde yüksek bulunduğunu ortaya koymuştur (Ghosh, 2016).

Babaların evlerinde olmayan bazı genç yetişkinlerin stres, üzüntü, öfke ve yalnızlık, depresyon gibi yüksek düzeyde psikolojik problemleri olduğu bildirilmiştir (Donnellan, Trzesniewski, Robins, Moffitt ve Caspi, 2005). Bu durum, bazı genç yetişkinlerin başkalarıyla birlikteyken en ufak anlaşmazlıklarda bile öfke patlaması yaşayarak dürtü kontrolü ile mücadele ettiklerini belirten çeşitli çalışmalarla (Inniss, 2013; White, 2017) desteklenmektedir.

Babaları olmadan büyüyen çocuklar, algılanan terk nedeniyle baba figürlerine kızabilirler ve bu duygular güven eksikliğinden hareketle daha yüksek bir öfke duygusu ile sonuçlanabilir. Bir çocuk ergenliğe ve genç erişkinliğe doğru büyüdükçe bu sorunlar, ceza adalet sistemi ile temas, yasadışı maddelerin kullanımı ve çeşitli zihinsel sağlık sorunlarına neden olabilir. Sonuçlar, baba yokluğunda güçlü sosyal bağlar geliştirememeye de dâhil olmak üzere kişilerarası ikilemlerin yaşanabileceğini göstermektedir. Örneğin, terk edilmekten kaynaklanan öfke, gençlerin arkadaşlıklar ve ilişkiler kurmasını zorlaştırabilmektedir (Poehlmann, 2005).

İngiltere merkezli 5631 çocuğu içeren bir çalışmada, ilk 5 yılda ortaya çıkan baba yokluğu, çocuğun doğumundan 10. yıla kadar düzenli aralıklarla tamamlanan anne anketlerinden değerlendirilerek baba yokluğu ile orta çocukluk (5-10 yıl) yıllarında ergen depresif belirtileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuçlar, erken çocukluk döneminde babanın yokluğu ile 14 yaşında depresif belirtilerin artma olasılığı arasında bir ilişki olduğunu gösterirken, orta çocuklukta baba yokluğu ile 14 yaşındaki depresif belirtiler arasında bir ilişki olduğuna dair kanıt bulunamamıştır (Culpin, Heron, Araya, Melotti ve Joinson, 2013). Babaları olmayan evlerde büyüyen bazı genç yetişkinlerin, babaları tarafından reddedilmiş olduklarını hissetme eğiliminde oldukları için intihar etme eğiliminde oldukları (Jacobson ve Gould, 2009) ve baba yokluğunun, gençler arasında intihar riskini artırdığına inanılmaktadır (Wasserman ve Wasserman, 2009; Kruk, 2012). Liu, Li ve Ge (2009), babası olmayan çocuklarda görülen depresyon tipi bozukluğun ebeveyn-çocuk bağlanmasındaki bozulmalara bağlanabileceğini öne sürmüştür.

Çocukluğunu babadan uzak bir ortamda geçiren kadınların babalarıyla ilişkileri hakkındaki algılarını araştıran bir çalışmaya dokuz kadın katılmıştır. Bulgular, kadınların babaları ile birlikte büyümemelerinin, babalarıyla olan ilişkilerini bozduğunu ortaya koymuştur. Algılanan ilgi eksikliği nedeniyle kadınlar, baba yokluğunun incinme duygularına yol açtığını ve babalarına olan saygılarının azaldığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar ayrıca babalarının kendilerine, bekledikleri baba-kız ilişkisini sağlayamadıklarını da belirtmişlerdir (East, Jackson ve O'Brien, 2006).

3.3. Kimlik İle İlgili Sorunlar

Babanın yokluğu ergen gelişimini erken yaşlardan itibaren etkileyebilir. Denny ve Martin'e (2004) göre babanın yokluğuyla ilgili erken deneyimler, çocuğun kendini tanımlamasını etkiler ve bu da ergenlik döneminde gelişen kendine atıf türlerine katkıda bulunur.

Chen (2007), erkeklerin erkek olmayı, erkeklerin ilgi alanlarını ve faaliyetlerini ve sosyal davranışlarını babalarından öğrenme eğiliminde olduklarını savunarak erkeklik konusundaki belirsizliği ele almıştır. Bir babayla sıcak bir ilişkiye sahip olmak, pozitif benlik saygısının yanı sıra cinsiyet rolü davranışının gelişimini de etkilemektedir. Genç bir erkek yetişkinin, modelleme yoluyla beslenmesi ve bakılması gerekirken babanın olmadığı durumlarda, cinsiyete özgü modellemeden yoksun oldukları ve kendilerini belirsizlik içinde buldukları ifade edilmektedir (Waltz, 2007). Her ne kadar bekar annelerin genç bir yetişkinin beslenmesinde ve bakımında büyük rol oynadığı kabul edilse de erkekliğin sadece bir baba figürü tarafından öğretililebilecek belirli yönlerinin olduğu ifade edilmektedir (Makofane, 2015). Ayrıca, karşı cinse yakınlık ve cinsellik konularının gündeme geldiği ergenlik çağında babaya ihtiyaç duyulur ve babanın olmaması romantik ilişkilerde beklenen veya kabul edilebilir davranışın ortaya çıkmasını engeller (Richter ve diğerleri, 2012). Diğer yandan bir kızın yetiştirilmesinde baba figürünün olmaması, güvensizlik ve yetersizlik duygularına neden olur (Brooks, 2008).

3.4. Eğitim Sorunları

Literatür, evde baba bulunmamasının, çocuğun genel akademik performansı üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceğini göstermektedir. Babanın bulunduğu evlerde yaşayan çocuklarla, babanın bulunmadığı evlerde yaşayan çocukların karşılaştırıldığı bir çalışmada; babanın olmadığı evlerde yaşayan çocukların düşük akademik performans, sınıf tekrarı ve daha yüksek disiplin sorunları gibi eğitim sorunları yaşama riskinin diğer gruba göre daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Okuldaki akademik performans, başarının göstergesi olduğundan, istatistikler babaları olmayan çocukların liseyi bitirme ve üniversiteye gitme olasılıklarının daha düşük olduğunu göstermektedir. Babanın yokluğu sadece zayıf akademik performansla değil, aynı zamanda davranış sorunları, madde kullanımı, riskli cinsel aktivite ve uyumsuz psikolojik iyi oluşla da ilişkili bulunmuştur (DeBell, 2008; East, Jackson ve O'Brien, 2006).

Araştırmalar, biyolojik babalarına yakın olduklarını bildiren çocukların, biyolojik babalarına yakın olmadıklarını bildiren akranlarına göre okulda daha iyi notlar alma ve davranış sorunlarını daha az yaşama olasılıklarının yüksek olduğunu göstermektedir (Hofferth, Forry ve Peters, 2008; King, 2006).

DeBell (2008), babası olmayan çocukların % 16'sının, iki ebeveynli evlerden gelen çocukların % 7'sine kıyasla sınıf tekrarı yaptıklarını bulmuştur. Çalışmada yerleşik babalarla uzak ilişkileri olan ergenler, yerleşik olmayan babalarla uzak ilişkileri olan ergenlere göre daha iyi notlar alma eğiliminde olmuşlardır.

Ergen problemlı davranışı ile ilgili olarak baba ikametgâhı ile yakınlık arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için yapılan bir çalışmada iki duruma odaklanılmıştır. İlk durum, yerleşik babalara yakın olan ergenlerin, yerleşik olmayan babaları olan ergenlere kıyasla davranış sonuçlarının araştırılması, ikinci durum ise yerleşik olmayan babalara yakın olan ergenlerin, yerleşik babalarına yakın olan ergenlere kıyasla davranış sonuçlarının araştırılmasıdır. Bulgular, yerleşik babalarla güçlü ilişkileri olan ergenlerin, yerleşik olmayan bir babaya sahip ergenlere göre akademik ortamda daha iyi performans gösterdiğini ortaya koymuştur. Babasız büyüyen çocuklar, her iki biyolojik ebeveynle büyüyen çocuklara göre okulda daha düşük bir performans sergilemektedir (Booth, Scott ve King, 2010).

Çok sayıda çalışma, babaların katılımı ile yetiştirilen çocukların, babalarının ilgisinden yoksun çocuklara göre büyük bir sosyal ve akademik avantajı olduğunu vurgulamaktadır. Bir başka deyişle babası olmayan evlerde yetişen çocukların, babaları olanlara göre önemli oranda olumsuz çıktılara yol açtığını ne süren geniş araştırma tabanı göz önüne alındığında bu olguya dikkat edilmesi gerektiği görülmektedir. Çocukların yetiştirilmesinde babaların rolü göz ardı edilmemelidir, ancak diğer yandan baba bulunmayan bir evde yetişen çocukların hepsinin olumsuz sonuçlar yaşayamayacağını da dikkate almak gerekmektedir.

4. TARTIşMA

Babaların ocukların gelişimi ve refahı üzerindeki önemine ilişkin inceleme yapan araştırmalar, babalığın ve baba sevgisinin rolünün çocukların psikolojik gelişimi ve psikolojik sağlığı açısından hayati önem taşıdığını göstermiştir. Babaların çocukları üzerindeki etkisi; çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde sağlıklı psikolojik gelişim, kendilik kavramı ve çocuklukta kişisel değerlerin gelişimine katkı sağlarken, uyumsuz davranışların ve olumsuz benlik kavramının gelişimine karşı da koruyucu bir faktör olarak değerlendirilebilir. Kanıtlar, baba sevgisinin en az anne sevgisi kadar önemli olduğunu ve çocuğun bilişsel gelişimi, sosyal işleyişi ve sağlığı üzerinde gcl bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırmalar, çocukların etkili bir Şekilde disipline edilebilmesi ve denetlenebilmesi için evde iki ebeveynin bulunmasının faydalı olduğunu ortaya koymaktadır (East, Jackson ve O'Brien, 2006).

Caldwell, Rafferty, Reischi, DeLoney ve Brooks, (2010), sosyalleşmenin tipik olarak evde ebeveynlerin talimatıyla başladığını iddia etmiştir. Evde eğitim ve ebeveynlik yoluyla sosyalleşme, çocuklara çevresel stresle başa çıkmanın uygun yollarını öğretmektedir. Evde her iki biyolojik ebeveynin bulunması ve ebeveynlerin yükü paylaşabilmeleri durumunda ailelerde ebeveyn katılımının, denetiminin ve ilişki kalitesinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (Demuth ve Brown, 2004).

Ekonomik ve eğitimsel kaynakları olan ailelerin, baba yokluğunun zararlı etkilerine daha iyi dayanabileceklerine dair kanıtlar bulunmaktadır. Mandemakers ve Kalmijn (2014), daha yüksek eğitimli annelerin çocuklarının, psikolojik refahları bakımından boşanmalardan daha az olumsuz etkilendiğini ileri sürerken, Weaver ve Schofield (2015), yüksek gelirli ailelerin çocuklarının, ayrılık sonrası davranışsal sorunlardan daha az etkilendiğini tespit etmiştir. Diğer yandan yerleşik olmayan babanın katılımını etkileyebilecek alternatif bir faktör anne davranışıdır. Guzzo (2009), anne davranışının ikamet etmeyen baba ile iletişimdeki azalmaya katkıda bulunabileceğini savunmaktadır. Bir anne yeni bir ilişkiye girdiğinde babanın katılımı azalabilir. Bu düşüş anne yeni partnerle birlikte yaşamaya başladığında ve çocuğun hayatına dâhil olduğunda daha da olasıdır.

Baba yokluğunun ocuk üzerindeki etkileri karmaşıktır ve bu etkiler, zihinsel sağlığın işleyişindeki değişiklikler, ebeveynlik kalitesi, olumlu bir ebeveyn-ocuk ilişkisini sürdürme yeteneği ve ebeveyn pazarlık gücü gibi çeşitli faktörlere bağlıdır (Amato, 2010). Dahası, etkilerin çocuklukta ayrılığın ne zaman gerçekleştiğine bağlı olarak değişmesi de muhtemeldir, ayrıca çocuğun ergenlik döneminde ve sonrasında deneyim kazanmasıyla birlikte baba yokluğuna yönelik tepkisi zamanla değişebilmektedir.

Çocukların iyiliği için yapılan çıkarımlar, karmaşık ve teorik olarak belirsizdir. Bir yandan babanın yokluğundan kaynaklanan yaşam düzenlemelerindeki büyük değişiklik ve baba ile temasın olup olmaması çocuğu olumsuz etkileyebilirken, hane halkı gelirindeki azalma da refahı azaltabilir. Öte yandan duygusal ya da fiziksel olarak zararlı birlikteliklerin sona ermesinin çocuklar için faydaları da olabilir. Geleneksel olarak araştırmalar, babaların çocukların ruh sağlığı ve gelişimi üzerindeki etkilerini göz önüne alırken babalık konusunda çok dar kavramsallaştırmalara odaklanılmıştır. Ancak giderek

babalığın gelişen doğası kabul edilmiş ve babalara ev sahibi, arkadaş, oyun arkadaşı, bakıcı, eş, koruyucu, model, ahlaki rehber ve öğretmenlik gibi bir dizi rol yüklenmiştir. Babalar, bu çeşitli rollere verdikleri görece önem açısından farklılık göstermekle birlikte (Lamb, 2004) kabul edilmesi gereken gerçek, çocukların babalarına ihtiyaçlarının olduğudur (Horn, 2002).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Baba yokluğundan kaynaklanan davranış türlerine ilişkin araştırmaların incelenmesi, evde iki ebeveyn bulunmasının önemini göstermektedir. Biyolojik babalar çocuklarıyla aynı evde olamadıklarında bile işlevsel bir ilişkinin sürdürülmesi gerekmektedir (Thomas, Krampe ve Newton, 2008).

Caldwell, Rafferty, Reisch, DeLoney ve Brooks (2010), düşük ebeveyn katılımının ergenlerde şiddet davranışı ve madde kullanımı ile ilişkili olduğunu savunmaktadır. Baba-çocuk ilişkisinin kalitesi, babanın katılımı ve denetimi tek ebeveyn veya üvey ebeveyn ailelerinde bile ergen suçluluğunu etkileyebilmektedir. Bir baba, çocuğunun hayatına doğrudan dâhil olduğunda suçluluğun ve şiddet içeren davranışların azalmasına katkı sağlarken benlik saygısının artmasına da katkı sağlamaktadır (Demuth ve Brown, 2004).

Aktif babalığın, okul başarısı ve olumlu davranış için yararlı olduğu belirtilmektedir (Hofferth, Forry ve Peters, 2008). Babanın olmadığı ailelerde başarıyı ve olumlu davranışı teşvik etmek için okullarda kullanılacak programlar geliştirilebilir. Babalara çocuklarının hayatlarına daha fazla dâhil olma yollarını öğreten bir program, ergenlerde şiddet ve madde bağımlılığını azaltmaya yardımcı olacaktır. Bu nedenle yeterli ebeveynliğe odaklanan eğitim programları ve hizmetleri yalnızca evli olmayan çiftlere ve yerleşik olmayan babalara değil, evli çiftlere de yaygınlaştırılmalıdır. Yapılan araştırmalar, destekleyici öğretmen-öğrenci ilişkisinin risk altındaki öğrencilerin gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Muller, 2001). Öncelikle öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, baba yokluğunun çocuklarda görülen olumsuz duygusal ve davranışsal çıktılarla olan önemli ilişkisinin farkında olmalı ve baba yokluğu yaşayan çocuklara yeterli dikkati gösterebilmelidirler.

Okullar ve ilgili topluluklar, çocuklar ve yerleşik olmayan babalar arasındaki ilişkiye odaklanan programların geliştirilmesinden yararlanabilirler. Bu programların hem babanın hem de çocuğun tutum ve davranışlarını olumlu yönde geliştirdiği bulunmuştur. Baba-oğul müdahale programları, şiddet içeren davranışlardan kaçınma konusunda ergenleri etkilemektedir (Caldwell, Rafferty, Reisch, DeLoney ve Brooks, 2010). İkamet yeri ne olursa olsun sorumlu babalık ve baba katılımını teşvik etmek için gerekli girişimlerin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Anneler ve aynı hanede ikamet etmeyen babalar arasındaki çatışmayı azaltmaya yardımcı olabilecek ebeveynlik, iletişim ve ilişki becerilerini geliştirmeye yönelik programlar düzenlenebilir.

Baba yokluğu yaşayan çocukların duygusal bozukluklara yakalanma riskinin daha yüksek olduğu göz önüne alındığında, okulda psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin ebeveyn yokluğu olan öğrencilerin özel psikolojik ihtiyaçlarını anlamak için fazladan zaman harcamaları önerilmektedir. Örneğin, psikolojik danışmanlar bu öğrencilerle düzenli olarak bire bir görüşebilir, çalışmalarını ve ruhsal durumlarını takip edebilir ve öğrencilerin yaşam koşullarının bilinmesi ve ne tür desteklere ihtiyaç duyduklarının belirlenmesi için bu öğrencilerin ailelerini ziyaret edebilir.

Çocuklarıyla birlikte yaşamayan babaların çocuklarının psikolojik sorunlarına dikkat etmeleri ve çocuklarıyla yakın ilişkiler kurmak için ellerinden gelenin en iyisini yapmaları teşvik edilebilir. Babalar, çocuklarıyla fiziksel olarak birlikte yaşamıyor olsalar da çocuklarına, telefon, video görüşmeleri ve mektup yazmak gibi çeşitli yollarla psikolojik anlamda kendilerinden destek görmelerine fırsat verebilirler.

Bu çalışma, babanın yokluğunun okul davranışına, ergen davranışına, ortaokul uygulamalarına ve davranış müdahalelerine daha fazla odaklanarak sosyal değişim girişimlerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca baba yokluğunun toplumdaki ergen davranışını nasıl etkileyebileceğine dair bireylerin içgörü kazanmalarını sağlayarak literatür verilerinden bazı pratik öneriler çıkarılabilir. Baba yokluğunda geride kalan ebeveynin eğitime ihtiyacı vardır ve bu çalışmadan elde edilen veriler, eğitimde, önleme ve müdahale programlarında kullanılacak kaynakların geliştirilmesinde faydalı olacak bilgiler sağlayabilir. Bu programlar, ergenlerin babalarının olmadığı gerçeğiyle daha iyi başa çıkma becerileri geliştirmelerine yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- ALLEN, S., & DALY, K. (2007). *The effects of father involvement: An updated research summary of the evidence*. Guelph: Father Involvement Research Alliance.
- AMATO, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650–666. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>
- BROOKS, R. (2008). How can parents spot low self-esteem in their children? *Great Schools.org*. <https://www.greatschools.org/gk/articles/low-self-esteem-in-children>.
- APEL, R. & KAUKINEN, C. (2006). The relationship between family structure and antisocial behavior: Understanding cohabiting and blended families. Conference Papers. Annual Meeting, Montreal, 2006. American Sociological.
- BOOTH, A., SCOTT, M. E. & KING, V. (2010). Father residence and adolescent problem behavior: Are youth always better off in two-parent families? *Journal of Family Issues*, 31(5), 585-605. doi:10.1177/0192513X09351507.
- BOOTHROYD, L. D. & PERRETT, D. I. (2008). Father absence, parent-daughter relationships and partner preferences. *Journal of Evolutionary Psychology*, 6(3), 187–205. <https://doi.org/10.1556/JEP.6.2008.3.3>.
- BRONTE-TINKEW, J., MOORE, K., CAPPES, R. & ZAFF, J. (2006). The influence of father involvement on youth risk behaviors among adolescents: A comparison of native-born and immigrant families. *Social Science Research*, 35, 181-209.
- BURLINGHAM, D. (1973). The preodipal infant-father relationship. *Psychoanalytic Study of the Child*, 28, 23-47.
- CALDWELL, C. H., RAFFERTY, J., REISCHL, T. M., DELONEY, E. H. & BROOKS, C. L. (2010). Enhancing parenting skills among nonresident African American fathers as a strategy for preventing youth risk behaviors. *American Journal of Community Psychology*, 45(1), 17-35. doi:10.1007/s10464-009-9290-4
- CARLSON, M. J. (2006). Family structure, father involvement, and adolescent behavior outcomes. *Journal of Marriage and Family*, 68, 137-154. doi:10.1111/j.1741- 3737.2006.00239.x.
- CARLSON, M., McLANAHAN, S. & BROOKS-GUNN, J. (2008). Coparenting and nonresident fathers' involvement with young children after a nonmarital birth. *Demography*, 45(2), 461-488. doi:10.1353/dem.0.0007.
- CHEN, N. (2007). The Impact of father absence. Retrieved from <http://extension.missouri.edu/jackson/family-articles/NC-Impact%20of%20Absence%20Father.htm>
- CHOI, J.K. & JACKSON, A. P. (2011). Fathers' involvement and child behavior problems in poor African American single-mother families. *Children and Youth Services Review*, 33(5), 698-704. doi:10.1016/j.childyouth.2010.11.013.
- COLEY, R. L. & MEDEIROS, B. L. (2007). Reciprocal longitudinal relations between nonresident father involvement and adolescent delinquency. *Child Development*, 78(1), 132-147. doi:10.1111/j.1467-8624.2007.00989.x
- CULPIN, I., HERON, J., ARAYA, R., MELOTTI, R. & JOINSON, C. (2013). Father absence and depressive symptoms in adolescence: findings from a UK cohort. <https://doi.org/10.1017/S0033291713000603>.
- CUMMINGS, E. M., GOEKE-MOREY, M. C. & RAYMOND, J. (2004). *Fathers in Family Context: Effects of Marital Quality and Marital Conflict*. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (p. 196–221). John Wiley & Sons Inc.
- DeBELL, M. (2008). Children living without their fathers: Population estimates and indicators of educational well-being. *Social Indicators Research*, 87, 427-443. doi:10.1007/s11205-007-9149-8.

- DEMUTH, S. & BROWN, S. (2004). Family structure, family processes, and adolescent delinquency: The significance of paternal absence versus parental gender. *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 41(1), 58-81. doi: 10.1177 /0022427803256236
- DENNY, M. & MARTÍN, B. (2004). The effects of father absence on adolescent selfconcept. *Adolescent Development: Current Issues*. Retrieved from <http://education.ucsb.edu/jimerson/adolescencissues/ADdadabsent.html>.
- DONNELLAN, M. B., TRZESNIEWSKI, K. H., ROBINS, R. W., MOFFITT, T. E. & CASPI, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science*, 16, 328-335.
- D'ONOFRÍO, B.M., TURKHEIMER, E., EMERY, R. E., SLUTSKE, W.S., HEATH, A.C., MADDEN, P.A. & MARTÍN, N. G. (2005). A genetically informed study of marital instability and its association with offspring psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, 114(4):570. doi: 10.1037/0021-843X.114.4.570 [PubMed: 16351381].
- EAST, L., JACKSON, D. & O'BRIEN, L. (2006). Understanding Parenting in Community and Family Health. *Disrupted relationships: Adult daughters and father absence*. Pages 252-261
- EITLE, D. (2006). Parental gender, single-parent families, and delinquency: Exploring the moderating influence of race/ethnicity. *Social Science Research*, 35(3), 727-748. doi:10.1016/j.ssresearch.2005.06.003.
- FLOURÍ, E. & BUCHANAN, A. (2003). The Role of Father Involvement in Children's Later Mental Health. *Journal of Adolescence*, 26(1), 63-78.
- FLOYD, K. & MORMAN, M. T. (2003). Human affection exchange: II. Affectionate communication in father-son relationships. *The Journal of Social Psychology*. 143(5),599-612.
- FREUD, A. & BURLINGHAM, D. T. (1943). *War and children*. Medical War Books.
- GHOSH, S. M. (2016). Impact of father absence on depression among adolescence. *International Journal of Advanced Education and Research*, 1(7), 79-81
- GUZZO, K. B. (2009). Maternal relationships and nonresidential father visitation of children born outside of marriage. *Journal of Marriage and Family*, 71(3), 632- 649. doi:10.1111/j.1741-3737.2009.00623.x
- HARPER, C. & McLANAHAN, S. (2004). Father absence and youth incarceration. *Journal of Research on Adolescence*, 14, 369-397.
- HOFFERTH, S. L., FORRY, N. & PETERS, H. E. (2008). *Child support, contact and involvement with children after relationship dissolution: Race/ethnic differences*. New York City: National Institute of Child Health and Human Development.
- HOFFMANN, J. P. (2002). The community context of family structure and adolescent drug use. *Journal of Marriage & Family*, 64, 314-330.
- HORN, W.F. (2002). *Father facts*. Washington, DC: National Fatherhood Initiative.
- MACKEY, W.C. (2001). Support for the Existence of an Independent Man-to-child Affiliative Bond: Fatherhood as a Biocultural Intervention. *Psychology of Men and Masculinity*, 2(1), 51-66.
- INNÍSS, D. R. (2013). *Emerging from the daddy issue: A phenomenological study of the impact of the lived experiences of men who experienced fatherlessness on their approach to fathering sons*. [Doctoral dissertation, Drexel University]. Drexel University Library. <https://idea.library.drexel.edu/islandora/object/idea%3A4318/datastream/OBJ/view>
- JACOBSON, C. M. & GOULD, M. (2009). *Suicide and non-suicidal self-injurious behaviours among youth: Risk and protective factors*. In S. Nolen-Hoeksema & L. Hilt (Eds.), *Handbook of depression in adolescents* (pp. 207–236). Routledge.

- JONES, K. A., KRAMER, T. L., ARMÍTAGE, T. & WILLIAMS, K. (2003). The impact of father absence on adolescent separation-individuation. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 129(1),73-95.
- KEVORKIAN, C. (2010). *Father absence and self-esteem amongst economically disadvantaged children*. Social Work Theses, 55. http://digitalcommons.providence.edu/socialwrk_students/55
- KIMANI, E. & KOMBO, K. (2010). Challenges facing nuclear families with absent fathers. *The African Symposium: An online journal of the African Educational Research Network*, 10(2), 12–25.
- KRUK, E. (2012). *Father absence, Father deficit, Father hunger: The Vital Importance of Paternal Presence in Children's Lives*. <https://www.psychologytoday.com/blog/co-parenting-after-divorce/201205/father-absence-father-deficit-father-hunger>.
- KING, V. (2006). The antecedents and consequences of adolescents' relationship with stepfathers and nonresident fathers. *Journal of Marriage and Family*, 68(4), 910-928. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00304.x
- KING, V. & SOBOLEWSKI, J. M. (2006). Nonresident fathers' contributions to adolescent well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68(3), 537-557. doi:10.1111/j.1741- 3737.2006.00274.x
- LAMB, M. E. (2004). *The role of the father in child development* (4th ed., pp. 1-31). Hoboken, NJ: Wiley.
- LANGA, M. (2014). Meaning making in growing up without a father: Narratives of young adolescent boys. *The Open Family Studies Journal*, 6(1), 56-61.
- LEVING, J. (2009). *Absent fathers & youth violence*. Retrieved from. <http://divorcemagazine.wordpress.com/2009/03/05/absent-fathers-youth-violence>
- LIU, Z., LI, X. & GE, X. (2009). Left too early: the effects of age at separation from parents on Chinese rural children's symptoms of anxiety and depression. *American Journal of Public Health* 99(11), 2049-2054.
- MABUSELA, M. H. M. (2014). *Absent fathers: An ecosystemic exploration of context* [Doctoral dissertation, University of South Africa]. University of South Africa Institutional Repository. <http://hdl.handle.net/10500/18748>
- MANCINI, L. (2010). *Father absence and its effects on daughters*. Ohio Family Rights, 1, 37. <http://ohiofamilyrights.com/Reports/Special-Reports-Page-2/Father-Absence-and-Its-Effect-on-Daughters-.pdf>
- MANDARA, J. & MURRAY, C. B. (2006). Father's absence and African American adolescent drug use. *Journal of Divorce & Remarriage*, 46, 1-12.
- MANDEMAKERS, J. J. & KALMIJN, M. (2014). Do mother's and father's education condition the impact of parental divorce on child well-being? *Social Science Research*, 44, 187-199.
- MAKOFANE, M. D. M. (2015). Not all men are fathers: Experiences of African women from families with absent fathers. *Social Work*, 51(1), 22-44. <http://www.scielo.org.za/pdf/sw/v51n1/02.pdf>
- MAKUSHA, T. (2013). *Determinants of father involvement: Children, women and men's experiences of support children receive from men in KwaZulu-Natal* [Doctoral dissertation, University of KwaZulu-Natal, Durban].
- MANNING, W. D. & LAMB, K. A. (2003). Adolescent well-being in cohabiting, married, and single-parent families. *Journal of Marriage & Family*, 65, 876-893.
- MITCHELL, K. S., BOOTH, A. & KING, V. (2009). Adolescents with nonresident fathers: Are daughters more disadvantaged than sons? *Journal of Marriage and Family*, 71(3), 650-662. doi:10.1111/j.1741-3737.2009.00624.x.
- MULLER, C. (2001). The role of caring in the teacher-student relationship for at-risk students. *Sociological inquiry*, 71(2),241-55. Parental absence predicts suicide ideation.

- NOCK, S. L. & EINOLF, C. J. (2008). The one hundred-billion-dollar man: The annual public costs of father absence. *National Fatherhood Initiative*, 1–16. <https://www.fatherhood.gov/library-resource/one-hundred-billion-dollar-man-annual-public-costs-father-absence>.
- OSBORNE, C. & McLANAHAN, S. (2007). Partnership instability and child well-being. *Journal of Marriage & Family*, 69, 1065-1083.
- O'DWYER, D. (2017). *A Psychotherapeutic Exploration of the Effects of Absent Fathers on Children*. Dublin Business School.
- POEHLMANN, J. (2005). Representations of attachment relationships in children of incarcerated mothers. *Child Development*, 76, 679-696.
- RÍCHTER, L., DESMOND, C., HOSEGOOD, V., MADHAVAN, S., MAKÍWANE, M., MAKUSHA, T., MORRELL, R. & SWARTZ, S. (2012, September 3–7). ID 322 Fathers and other men in the lives of children and families [Paper presentation]. Strategies to Overcome Poverty and Inequality: “Towards Carnegie III” Conference, University of Cape Town, South Africa. <http://ecommons.hsrc.ac.za/bitstream/handle/20.500.11910/3164/7522.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- ROHNER, R. P. & VENEZIANO, R. (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of General Psychology*, 5, 382-405.
- SPRUIJT, E., DEGOEDE, M. & VANDERVALK, I. (2001). The well being of youngsters coming from six different family types. *Patient Education and Counselling*, 45(4),285-294.
- SYLVESTER, F. J. (2010). *At risk youth: The experience of adolescent boys with absent fathers*. Unpublished Thesis. Stellenbosch University.
- THOMAS, P. A., KRAMPE, E. M. & NEWTON, R. R. (2008). Father presence, family structure, and feelings of closeness to the father among adult African American children. *Journal of Black Studies*, 38(4), 529-546. doi:10.1177/0021934705286101.
- THOMPSON, A. (2014). *Fatherhood from their Voices: Discovering the Meaning of Black Non-Residential Fatherhood* [Master's thesis, Georgia State University]. ScholarWorks@Georgia State University. http://scholarworks.gsu.edu/aas_theses/25.
- WALTZ, V. (2007, January 17). Raising boys without men. *BU Today*. <http://www.bu.edu/today/2007/raising-boys-without-men>.
- WASSERMAN, D. & WASSERMAN, C. (Eds.). (2009). *Oxford textbook of suicidology and suicide prevention: A global perspective*. Oxford University Press.
- WEAVER, J. M. & SCHOFIELD, T. J. (2015). Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 29(1), 39-48. 37
- WHITE, H. (2017, June 17). Skyrocketing levels of fatherlessness having ‘devastating’ effects on children: UK report. Life Site News <https://www.lifesitenews.com/news/skyrocketing-levels-of-fatherlessness-having-devastating-effects-on-children>.